

У БЕЗПЕЦІ ВІД СТРАХУ У БЕЗПЕЦІ ВІД НАСИЛЬСТВА

КОНВЕНЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ і боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція)

Інструмент, що сприяє рівноправності між жінками та чоловікам

Вступ

- Насильство стосовно жінок одночасно є причиною та наслідком нерівного співвідношення сил між жінками та чоловіками. Зґвалтування, насильство, переслідування, примусовий шлюб, каліцтво жіночих геніталій, сексуальні домагання, примусовий аборт і стерилізація є проявами домінування чоловіків над жінками. Це насильство спрямоване проти жінок лише через те, що вони жінки. Його потрібно вважати структурним насильством, оскільки воно є невід'ємною частиною соціальної системи, що проявляється у відсутності балансу між силами, що веде до нерівних можливостей для жінок і чоловіків. Нижчий соціально-економічний статус жінок у суспільстві, патріархальне ставлення та звичаєві практики, що мають на меті контролювати сексуальність жінок, допомагають вкоренити насильство стосовно жінок. Поширена безкарність і значні розбіжності в заходах реагування держав на таке насильство залишають жінок незахищеними й без можливості звернутися за правосуддям. Як наслідок, багатьом жінкам заборонено повністю користуватися своїми правами людини, розвивати свій потенціал і вести незалежне життя. Тому насильство стосовно жінок є серйозною перешкодою до покращення становища жінок.

З метою розірвання цього порочного кола гендерної нерівності та постійного впливу гендерно-зумовленого насильства на жінок у травні 2011 року Рада Європи ухвалила Конвенцію про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). В основі її заходів лежить умова про те, що насильство стосовно жінок не можна викоренити без інвестицій у більшу рівноправність між жінками та чоловіками, і те, що лише справжня рівноправність між жінками та чоловіками та зміни в динаміці співвідношення сил і ставлення можуть дійсно запобігти насильству стосовно жінок.

Запобігання злочинам не є ключем до подолання насильства стосовно жінок. Конвенція гарантує, що жінки та чоловіки є рівноправними партнерами, мають однакові права й обов'язки, однакові можливості, а їхній вклад у суспільство однаково оцінюють та поважають.

Застосування Стамбульської конвенції забезпечує більшу рівноправність між жінками та чоловіками

- З 1990-х років Рада Європи, зокрема її Керівний комітет із питань рівноправ'я між жінками та чоловіками (CDEG), розпочала низку ініціатив, спрямованих на популяризацію захисту жінок від насильства та досягнення більшої рівноправності між жінками та чоловіками. У Преамбулі до Стамбульської конвенції є посилання на ці та інші міжнародні правові стандарти, як-от ті, що містяться в Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Конвенція CEDAW). Це свідчить про тісний зв'язок Стамбульської конвенції з програмою гендерної рівності, якої дотримується Рада Європи.

У Преамбулі укладачі визначають, що «реалізація de jure та de facto рівності між жінками та чоловіками є ключовим елементом у запобіганні насильству стосовно жінок» і що «насильство стосовно

жінок є проявом історично нерівного співвідношення сил між жінками та чоловіками, яке призвело до домінування над жінками та дискримінації жінок чоловіками та до недопущення повноцінної емансипації жінок». Тому в Преамбулі встановлено міцний зв'язок між досягненням гендерної рівності та викоріненням насильства стосовно жінок.

З одного боку, укладачі стверджують, що насильство стосовно жінок, зокрема домашнє насильство, є винятково гендерним явищем, оскільки воно спрямоване на жінок задля контролю над ними та їхньою статевою відмінністю. З іншого боку, укладачі Конвенції визнають, що чоловіки та хлопці не захищені від деяких форм насильства, які охоплює Конвенція, зокрема від домашнього насильства, і це насильство потрібно подолати. Отже, Стамбульська конвенція залишає на розсуд держав-учасниць вирішувати, у якій мірі вони застосовуватимуть положення Конвенції до чоловіків, літніх людей і дітей-жертв домашнього насильства (див. статтю 2). У будь-якому разі державам-учасницям рекомендують інтегрувати у свою політику гендерну концепцію. Це допоможе враховувати ситуацію геїв у насильницьких стосунках чи чоловіків, які не відповідають уявленням суспільства про те, що звикли вважати «належною поведінкою». Варто зазначити, що це розширення сфери застосування Конвенції жодним чином не применшує її зосередженість на насильстві стосовно жінок як формі гендерно-зумовленого насильства.

Оскільки між досягненням гендерної рівності та викоріненням насильства стосовно жінок встановлено зв'язок, Конвенція містить низку положень, що мають на меті покращення становища жінок у суспільстві та на практиці. Очікують, що як юридичні зобов'язання вони дадуть новий поштовх для досягнення гендерної рівності між жінками та чоловіками на національному рівні. Наостанок, ці положення сприятимуть загальному досягненню мети, що полягає в подоланні дискримінації щодо жінок, як того вимагає Конвенція CEDAW¹. Їх можна згрупувати за трьома центральними зобов'язаннями, визначеними Комітетом CEDAW у Загальній рекомендації № 25²:

1. Усунення прямої та непрямой дискримінації жінок у законах

Припинення de jure дискримінації щодо жінок є головною передумовою для досягнення справжньої рівноправності між жінками та чоловіками. Тому в статті 1 Стамбульської конвенції серед цілей перелічено сприяння «ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок» та заохочення «дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності». Саме цю більш загальну ціль укладачів, що полягає в рівноправності між жінками та чоловіками, а також розмаїття заходів, запропонованих у Конвенції, потрібно розглядати як такі, що сприяють цьому. Реалізація різних заходів Конвенції, що мають на меті запобігання насильству стосовно жінок, захист жертв і притягнення кримінальників до відповідальності, зрештою допоможе подолати дискримінацію щодо жінок і досягнути більшої рівноправності між жінками та чоловіками.

Відповідно до цієї мети Конвенції, пункт 2 статті 4 вимагає від держав-учасниць засуджувати всі форми дискримінації щодо жінок і своєчасно вживати заходів для запобігання такій дискримінації. Зокрема шляхом:

- (a) закріплення в їхніх національних конституціях або іншому відповідному законодавстві принципу рівності між жінками та чоловіками й забезпечення практичної реалізації цього принципу;
- (b) заборони дискримінації стосовно жінок у законах;
- (c) скасування законів та практики, які є дискримінаційними.

Здійснення права на життя без насильства, як передбачає пункт 1 статті 4, взаємопов'язане із зобов'язанням держав-учасниць забезпечити для жінок здійснення на рівних умовах із чоловіками громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, як визначено в документах Ради Європи, зокрема в Європейській Конвенції з прав людини та її Протоколах, Європейській соціальній хартії та інших міжнародних документах, сторонами яких вони є, як-от Конвенції CEDAW. Тому закони, що дискримінують жінок і запобігають здійсненню ними їхніх прав

1. Усі держави-члени Ради Європи є учасницями Конвенції CEDAW

2. Пункти 6 і 7 Загальної рекомендації Комітету CEDAW, у яких трьома основними зобов'язаннями держав-сторін Конвенції CEDAW вказано пряму та непрямую дискримінацію жінок у законах, поліпшення фактичного становища жінок шляхом розробки та реалізації конкретних ефективних стратегій і програм та потребу в розв'язанні проблем, пов'язаних з усталеними шаблонами відносин між чоловіками і жінками та гендерними стереотипами, які згубно позначаються на жінках не тільки внаслідок індивідуальних діянь окремих осіб, а й громадських структур.

людини, потрібно скасувати. Той факт, що пункт 2 статті 4 закликає до практичного забезпечення рівноправності, показує, що метою є досягнення дійсної рівності, а не просто формальне юридичне зобов'язання щодо однакового ставлення до жінок і чоловіків. Комітет CEDAW зазначив, що фактична рівність означає «досягнення рівних результатів», «ліквідацію недостатньої представленості жінок і перерозподіл ресурсів та повноважень між чоловіками і жінками»³. У пункті 2 статті 4 Стамбульська конвенція підтверджує цей принцип фактичної рівності та застосовує його для гарантування прогресу в досягненні рівноправності в законах і на практиці, маючи на меті зменшити рівень насильства стосовно жінок.

2. Покращення фактичного становища жінок через конкретні й ефективні політики та програми

Доповнюючи зобов'язання щодо завершення *de jure* дискримінації, стаття 6 вимагає від держав-учасниць гарантувати, що політики та програми, спрямовані на подолання насильства стосовно жінок, не мають негативного впливу на них, і реалізувати більш загальну політику, що розширить права та можливості жінок і посилить рівноправність із чоловіками.

Зокрема, від держав-учасниць вимагають застосовувати гендерну концепцію під час розробки й оцінювання заходів, ужитих для реалізації конвенції та сприяння застосуванню політики рівноправності між жінками та чоловіками. Це має гарантувати, що оцінювання гендерного впливу будь-якого запропонованого заходу чи закону проводять на етапі планування/розробки, а оцінювання заходів, ужитих для реалізації Конвенції, використовують, щоб визначити, чи наявні у впливі положень гендерні ознаки. Між життям жінок і чоловіків є багато відмінностей, а це означає, що нібито нейтральна політика та заходи часто по-іншому впливають на жінок і чоловіків. Оцінювання впливу на основі гендеру перед запровадженням нових заходів і усунення ненавмисної нерівності чи результати ретельного процесу гендерно-чутливого оцінювання допоможуть підвищити якість будь-яких заходів.

Хоча Стамбульська конвенція обмежує це зобов'язання щодо гендерного підходу до заходів, ужитих у зв'язку з реалізацією Конвенції, це вперше таке зобов'язання закріплене в міжнародній угоді. Це важливе визнання переваг і важливості оцінювання гендерного підходу та гендерного впливу. Імовірно, це можна використовувати як джерело натхнення для розробки й оцінювання політики в інших сферах.

Друге зобов'язання, передбачене статтею 6, полягає в заохоченні політики рівноправності між жінками та чоловіками й розширенні прав і можливостей жінок. Воно має на меті досягнути однієї із загальних цілей Стамбульської конвенції, зазначеної в статті 1, тобто заохочення дійсної рівності. Значущих змін у становищі жінок можна досягнути лише через справжню трансформацію можливостей, інституцій і систем. Для цього потрібно багато політик і заходів, які дадуть жінкам змогу повністю здійснювати свої права людини й основні свободи, досягнути рівноправності в процесі ухвалення державних рішень, розширити свої права та можливості й, що важливо, гарантувати, що жінки вільні від насильства. Щоб ця політика мала реальний вплив, у ній має бути визнано різноманітні реалії, з якими живуть жінки та в основі яких такі чинники, як раса, колір шкіри, релігія, політичні чи інші погляди, етнічне й соціальне походження, зв'язок із національним меншинами, майно, місце народження, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, вік, стан здоров'я, інвалідність, сімейний стан і статус мігрантки чи біженки – усе це Стамбульська конвенція визнає підставами для дискримінації. Окрім того, політика гендерної рівності має бути спрямована на корінні причини нерівноправності жінок, а її метою має бути рівноправність. Для цього можуть бути потрібні тимчасові чи спеціальні заходи в інтересах жінок, оскільки суто ідентичне поводження не обов'язково може усунути дискримінацію чи призвести до дійсної рівноправності між жінками та чоловіками. Спеціальні заходи для запобігання насильству щодо жінок і захисту жертв, як зазначено в пункті 4 статті 4 Стамбульської конвенції, є прикладом таких дій, що пришвидшують усунення минулої та наявної дискримінації щодо жінок.

3. Розгляд гендерних відносин і вкорінення гендерних стереотипів

Патріархальна ідеологія, що часто лежить в основі гендерних відносин, формування інституцій, організацій і систем відповідно до побуту й досвіду чоловіків, поширеної сексуалізації тіла жінок, що натякає на їхню постійну сексуальну доступність, гендерно-упереджених звичаїв і традицій, сприяє ставленню до жінок як до другорядних членів родини та суспільства. Існує чимало упереджень, звичаїв, традицій та інших практик, що ґрунтуються на неповноцінності жінок чи стереотипних ролях жінок і чоловіків. Зрозуміло, що вони впливають на гендерні й особисті відносини. Вони також впливають на те, як до жінок ставляться та як їх сприймають державні установи та суспільні структури, а також правова система.

3. Загальна рекомендація Комітету CEDAW, пункт 8.

Стамбульська конвенція, що покликана усунути першопричини насильства стосовно жінок і сприяти більшому рівноправ'ю між жінками та чоловіками, має на меті змінити ставлення й усунути стереотипи не лише на рівні окремих осіб, але й на рівні установ.

З метою змінити менталітет і подолати гендерні упередження серед окремих членів суспільства пункт 1 статті 12 вимагає від держав-учасниць заохочувати зміни в соціальних і культурних шаблонах поведінки жінок і чоловіків, щоб викоренити стереотипи, звичаї й упередження, засновані на неповноцінності жінок. Щоб гарантувати, що діти зростають без таких упереджень і стереотипів, стаття 14 вимагає, щоб у навчальні матеріали систематично та на всіх рівнях включали такі питання, як рівноправність між жінками та чоловіками, нестереотипні гендерні ролі, взаємоповага й ненасильницьке вирішення конфліктів в особистих стосунках.

Що стосується інституційного реагування, Конвенція має на меті поглибити знання, гендерну чутливість і рівень свідомості всіх відповідних фахівців, вимагаючи серйозного навчання, зокрема у сфері поняття рівноправності між жінками та чоловіками (пункт 1 статті 15). Фахівці, зокрема працівники правоохоронних органів і судової системи, повинні діяти з урахуванням гендерного аспекту насильства стосовно жінок, щоб ставитися до жертв із належною чутливістю й емпатією, а не схилитися до недовіри й насмішок (пункт 2 статті 49). Зобов'язання правоохоронних органів негайно та належним чином реагувати на всі заклики про допомогу, пов'язані з усіма формами насильства, які охоплює сфера застосування цієї Конвенції, покликане гарантувати, що поліція приділяє достатньо уваги звинуваченням у насильстві та вживає належних заходів (стаття 50).

Конвенція також розглядає відповідальність приватного сектору, у тому числі ЗМІ й сектору інформаційно-комунікаційних технологій, за роботу, спрямовану на досягнення більшої поваги до жіночої гідності й участь у заходах запобігання насильству стосовно жінок (стаття 17). Такі заходи можуть мати багато форм, як-от підтримка працівників, які є жертвами домашнього насильства та переслідування, запровадження політики компанії, спрямованої на боротьбу із сексуальними домаганнями, участь у розробці місцевої, регіональної чи національної політики боротьби з насильством чи фінансова допомога службам для жертв. Крім того, держав-учасниць просять заохочувати сектор інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та ЗМІ ухвалити стандарти саморегулювання, що передбачатимуть утримання від шкідливих гендерних стереотипів і поширення принизливих зображень жінок чи зображень, які пов'язують насильство та секс. Не можна ігнорувати вплив того, як жінки зображені в ЗМІ та Інтернеті, на ставлення й менталітет.

Висновок

- Існує чимало чинників, що сприяють тому, що багато жінок у Європі зазнають однієї чи кількох форм гендерно-зумовленого насильства. Серед них дискримінація жінок у законах, низьке фактичне становище жінок у суспільстві, а також гендерно-зумовлені відносини та стереотипи. Ці три сфери, які Комітет CEDAW визначив як центральні для викорінення дискримінації, потребують негайної уваги, щоб досягнути фактичної рівноправності між жінками та чоловіками. Стамбульська конвенція визнає це та тісно пов'язує викорінення насильства стосовно жінок із досягненням такої рівноправності. Крім створення довгого списку заходів із запобігання насильству стосовно жінок і притягнення кривдників до відповідальності, вона містить низку стратегічних зобов'язань щодо розширення прав і можливостей жінок та покращення їхнього становища в суспільстві. Тому це не лише інструмент для боротьби з насильством стосовно жінок, але й для досягнення більшої рівноправності між жінками та чоловіками. Таким чином, Конвенція стосується не лише урядів, а кожного члена суспільства.